

NotaBene Yayınları

KUTUPLAŞTIRAN KALKINMA
Neoliberalizme Karşı Alternatifler ve Kriz

Özgün Adı:
Polarising Development: Alternatives to Neoliberalism the Crisis

Editörler:
Lucia Pradella
Thomas Marois

© Lucia Pradella & Thomas Marois,
Eser ilk kez 2015'de Pluto Press tarafından Londra'da yayınlanmıştır.

Çeviri: Barış Baysal
Kapak Tasarımı: Can Kaya
Dizgi: Ulaş Akyol

Baskı ve Cilt: Hermes Tanıtım Ofset Baskı Hiz. Kağ. Ltd. Şti. Sertifika No: 14847
Büyük Sanayi 1. Cad. No: 105 İskitler / ANKARA Tel: 0.312 384 34 32

1. Baskı
2014
Ankara

ISBN : 978-605-9020-35-0

www.notabeneyayinlari.com • facebook.com/NotaBeneYayinlari • twitter.com/NotaBeneY
© Renas Yayıncılık Matbaacılık Filmcilik Reklam Yazılım Donanım Bilişim San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez (Ankara): Bankacı Sok. 18/1 Çankaya /Ankara Tel: 312 417 05 44
İstanbul Büro: Hamalbaşı Sk. Üstündağ İş Merkezi No:14/123 Galatasaray/İstanbul Tel: 212 244 31 61
Sertifika No: 18074

KUTUPLAŞTIRAN
KALKINMA

Neoliberalizme Karşı Alternatifler ve Kriz

Editörler
Lucia Pradella
Thomas Marois

Çeviri: Barış Baysal

Neoliberalizm, Kriz ve Uluslararası Göç

Pietro Basso

Uluslararası göç modern zamanların en önemli fenomenlerinden biridir. Kökleri, beyaz olmayan kıtaların Avrupalı güçler ve ardından ABD ve Japonya tarafından sömürülmesi ve tahakküm altına alınmasıyla şekillenen tarihsel sömürgeciliğin yarattığı iş bölümüne dayanır. Bugünün neoliberal endüstriyel ve finansal küreselleşmesi kendini bu geçmişten (bugün hâlâ var olan) beslemiştir ve bunun iç içe geçmiş üç sonucu olmuştur: Yeni kapitalist ülkelerde iç göçü artırmış, uluslararası göçü hızlandırmış ve bu sonuncuyu giderek daha fazla Güney-Kuzey eksenine sürüklemiştir.

2007'den beri süren kriz küresel çapta göç hareketlerini ne yavaşlatmış ne de durdurmuştur zira bu göçlerin altında yatan birçok sebep hâlâ işlemeye devam etmektedir. Öte yandan, kriz "ekonomik göç"ün kriz öncesi seviyelere dönmediği OECD ülkelerine doğru göç hareketlerini yavaşlatmıştır. Göçler, bunun aksine, BRICS, Körfez Arap devletleri ve Türkiye gibi beyaz olmayan kıtalardan gelen göçmenleri için yeni cazibe merkezlerine yönelmiştir.

Kısıtlayıcı ve baskıcı neoliberal göç politikaları göçmen nüfusları bir bütün olarak ast bir legal, maddi, siyasi ve sembolik konuma yerleştirmiştir. Bu politikalar aynı zamanda belgesiz göçmenlerin sayısını artırarak, devletler ve firmalar tarafından ücretleri ve *bütün* iş gücünün çalışma koşullarını aşağı çekecek silahlar olarak kullanılan bir tür "sıfır hak" göçünü yaratmıştır. Göçmen işçiler bu şekilde, neoliberal çağın güvencesiz, "esnek", aşırı sömürülen işçisinin küresel prototipi haline gelmiştir.

Bu bölüm önce uluslararası göçün altında yatan sebepleri (ikinci ve üçüncü bölümler) ve mevcut krizin çelişkili etkilerini (dördüncü bölüm) incelemektedir. Daha sonra, göç ülkelerinde devlet otoritelerinin yaydığı sömürü ve kurumsal ırkçılığa karşı uluslararası göçün pozitif potansiyele sahip bir toplumsal değişim gücü olmayı sürdürdüğünü ve bunun sebebinin göçlerin günbegün küresel işçi sınıfı içerisindeki ulusal farkları ve önyargıları azalttığını öne sürecektir (beşinci bölüm). Son yıllarda ABD'den Avrupa'ya, Çin'den Körfez ülkelerine ve Güney Afrika'ya kadar büyüyen göçmen işçi mücadeleleri buna büyük katkıda bulunmuştur. Bu mücadeleler aynı zamanda göç ülkelerinde giderek daha güvencesiz çalışma koşullarına itilen ve kendi memleketlerindeki göçmenlerle aynı şeyleri hissetmeye başlayan yerli işçiler açısından da oldukça anlamlıdır. Tüm ülkelerden ve renklerden proleterlerin uluslararası göçle birlikte beklentilerinin, deneyimlerinin ve örgütlü eylemlerinin giderek daha fazla etkileşime ve nihayetinde bir araya gelmesine bağlı olarak neoliberal kapitalizme bir alternatif yani sadece iktisadi politikaların gözden geçirilmiş bir hali değil, alternatif bir toplumsal sistem yaratmaya muktedir bir toplumsal güç oluşmaktadır.

2. Çığır Açıcı, Küresel Bir Fenomen

"Göç Çağı" terimi Stephen Castles ve M. J. Miller (2009) tarafından seçilmiştir ve oldukça da isabetli bir terimdir. Bu terim, göçün uluslararası boyutunu simgeler ve 1945'ten günümüze değin süren savaş sonrası dönemi niteler. Hiç şüphesiz, bu dönem hâlâ önem taşıyan daha eski bir uluslararası göç döneminden -1850'den 1914'e- farklıdır zira göç artık gerçek bir küresel süreç haline gelmiştir. Bu küresel

karakteristik, çağdaş göçü geçmişteki tüm o namıdiğer gönüllü veya zorunlu göçlerden ayırır. Bugün göç hem terk edilen hem de göç edilen ülkeler üzerinde devasa iktisadi, toplumsal, siyasal, kültürel ve bireysel sonuçlar doğuran kalıcı ve uzun soluklu bir fenomendir. Çığır açıcı değişimlerin hem *sonucu* hem de *sebebidir*.

Birkaç basit rakamla bu fenomenin boyutu ve gelişimi hakkında fikir sahibi olmak mümkündür. 1950'den 2005'e kadar dünya nüfusu iki mislinden fazla artarak 2,5 milyardan 6 milyara çıkmıştır. Aynı dönemde her türden uluslararası göçmenin ("ekonomik göçmenler", sığınmacılar, ekolojik göçmenler, uluslararası çapta yerlerinden edilenler vs.) sayısı 60 milyondan 200 milyona çıkarak üç mislinden fazla artmıştır. Bu iki süreç arasındaki uçurum önümüzdeki otuz kırk yılda daha da artacak gibi görünmektedir. Uluslararası Göç Örgütü'nün beklentilerine göre, dünya nüfusu 2050'de 9 milyara ulaşacak gibi görünürken (şimdiye göre yüzde 30 daha fazla) uluslararası göçmenlerin sayısı 400 milyonu aşarak iki misline çıkacaktır. Dev boyutlarda göç hareketleri zaten tek tek ülkeler içerisinde, özellikle de Asya, Afrika ve Latin Amerika'da devam etmektedir. Ülke içi göç bugüne değin 740 milyon insana ulaşmıştır ve öngörülemeyen kentleşme süreçleriyle birlikte uluslararası göçün ana sebeplerinden biridir (IOM 2011).

Bu tür geniş çaplı göç hareketleri her ne kadar neoliberal dönemden önce başlamış olsa da, neoliberalizmle birlikte hızlanmıştır. Kapitalist gelişimin sözde Altın Çağ'ında (1945-75) dünya çapında göçmen sayısı yüzde 60-70 oranında artmıştır. 1980'ler sonrası neoliberalizm sürecinde bunların sayısı iki misline çıkmış, yeni binyılda ise özellikle yoğunlaşmıştır. Aynı dönem içinde (1980-2012) göç oranı toplam nüfus artışının yüzde 40'ı seviyesindedir (OECD 2013: 13). Uluslararası göç aynı zamanda yön de değiştirmiştir. 50 yıl önce Güney'den Güney'e giden göç yolları bugün giderek artan oranlarda Güney'den Kuzey'e doğrudur.

3. Uluslararası Göçün Temel Sebepleri

Uluslararası göçün temel sebepleri birden fazladır ve hepsi birbiriyle ilişkilidir. Asıl tarihsel sebep Avrupa sömürgeciliği ile birlikte

ortaya çıkan eşitsiz ve bileşik gelişimdir. Karl Marx'ın bir defasında net ettiği gibi:

Amerika'da altın ve gümüşün bulunması, madenlerde yerlilerin yok edilmesi, köleleştirilmesi ve katledilmesi, Doğu Asya'nın fethine ve yağmalanmasına başlanması, Afrika'nın zencilerin ticari olarak avlandığı bir üretim sahasına dönüştürülmesi, kapitalist üretim çağının güllük gülistanlık şafağının habercisiydi. Bu pastoral gelişmeler ilkel birikimin ana faktörleridir (1952 [1867]: 372).

Sömürgeleştirilmiş halklar için ticari ve faizci sermayenin Batı Avrupa'da endüstriyel sermayeyi şahlandıracak -namıdiğer orijinal birikim- şekilde yoğunlaşması süreci orijinal bir birikimsizleşme sürecini temsil ediyordu. Dahası, Batı Avrupa'nın endüstriyel gelişiminin sömürgeleştirilmiş ve bağımlı kılınmış ülkeler üzerinde çok daha yıkıcı etkileri vardı. Avrupa sömürgeciliği doğal kaynaklarla dolu toprakları silip süpürmüş ve yerli halkları tabiri caizse canlarını çıkaracak denli ağır çalışma kamplarına sürmüştür. Sömürgecilik yerel eliş, geleneksel sanayi ve imalatı da (tekstilden başlayarak) yok etti. Yerli halkların binlerce yıllık tarım altyapılarını mahvetti ve sömürgeleştirilmiş halkları kuşaklar boyu biriktirdikleri teknik ve üretimsel donanımdan mahrum bıraktı. Sömürgecilik Temmuz 1562'de Diego De Landa'nın emriyle Maya kitaplarının yakılmasıyla başlayarak yerli halkların kültür ve bilim hazinelerini de sistematik olarak ortadan kaldırdı. Sömürgecilik yerli ticaretini zapturapt altına aldı ve idari yapılarının içini boşalttı. Sömürge liderleri halkları baskı altında tutmak için yerli seçkinleri, yetkilileri ve askerleri bünyesine katıp eğiterek sömürgeleştirilmiş halklarda ahlâki kırılma yarattılar. En kadim yerel gelenekleri yok etmek için sinsice çalıştılar ve etnik ve dini düşmanlıkları sistematik olarak körüklediler. Avrupa sömürgeciliği bu yolları kullanarak yerli halkları ve diğer renkli halkları kendi kalkınma yörüngelerine dâhil ettiler: Rodney'nin ortaya koyduğu gibi (1972), sömürgecilik onları *gaddar yöntemlerle az gelişmiş bıraktı*. Ortaya çıkan uluslararası iş bölümünde, sömürgeleştirilmiş ülkeler sömürgeci ülkelere ham madde ve işçi tedarik etmeye zorlandılar. Bu, sonradan herhangi bir bağımsız gelişmenin önüne zorlu bir bariyer dikmiş oldu.

Siyasal bağımsızlığın kazanılmasından sonra dahi, eski sömürgeler sanayileşebilmek, tarımlarını modernize etmek ve en azından kısmen bağımsız bir gelişme elde etmek için kendilerini mülksüzleştirilenlere borçlanmak zorunda kaldılar. Önce 1982'de Meksika'da patlayan 1980'lerin Üçüncü Dünya borç krizi, eski formel sömürgecilik türlerinin yerini yeni bir tür emperyalist sömürgeciliğin aldığını gösterir: Finansal sömürgecilik (Chesnais 1997). Bu orijinal birikimsizleşmenin uzun vadedeki sonuçlarından biri olan dış borç yükü nedeniyle sömürge ya da yarı sömürge tarihine sahip birçok çevre ülkesi (mesela Orta ve Latin Amerika, Kuzey Afrika ve Güney Asya toplumlar) yapısal olarak sağlamlaşmış borç eksenli kalkınma çizgilerine girmeye mecbur kaldılar. Bu toplumların pek çoğu on altıncı yüzyıldan beri süren ve yeni yollarla yeniden üretilen bağımlılık kısır döngüsünü kıramadı. Sömürge bağımlılığının yeniden üretimi sefalet ve eşitsizliğe sebep olur ve bu da bu ülkelerden göç edilmesi sonucunu doğurur. Bu ülkeler, kapitalist uluslararası iş bölümündeki baskın konumları sayesinde zenginleşmiş emperyalist ülkelere tabi olmaları nedeniyle borç içindedir. Bunların bağımlılık durumu yoksul ülkelerdeki işçileri Batı ülkelerine ve firmalarına düşük maliyetli iş gücü tedarikçileri rolüne soyunmaya mecbur bırakır.

Burada, neoliberal küreselleşmenin son dönemlerinde uluslararası eşitsizliği ve sefaleti yeniden üreten mekanizmaları açıklamanın imkânı yok (bu derlemede Pradella'ya bakınız). Ben kendimi göç üzerinde önemli bir etkisi olan üç sürece dikkat çekmekle sınırlayacağım.

- (1) Asya, Latin Amerika ve Afrika tarımının kapitalist dönüşümü. Çokuluslu şirketler hem aşağıdan hem de yukarıdan üretim gerçekleştirerek tarımsal üretim ve ticarete geniş alanları kontrol altına almışlardır. Bugün küresel iş gücünün yaklaşık yüzde 35'i (bir milyarın üzerinde) tarım sektöründedir ve bunların çoğu resmi olarak bağımsız küçük işletmecilerdir. Uluslararası rekabet ve köylülerin çokuluslu şirketler tarafından çeşitli şekillerde sömürülmesi bu kalabalık işçi ordusu içinden birçok kişiyi hayatta kalabilmek adına köyden kente gitmeye mecbur bırakır. Çin'de tarımsal üretimin sanayileşmesi ve özel

toprak mülkiyeti olasılığı bu tür göç hareketlerini büyük boyutlara taşımaktadır.

- (2) Örneğin Irak, Yugoslavya veya Kongo'dakiler gibi sanki hiç bitmeyecekmiş izlenimi veren sonu gelmez yerel savaşlar serisi. Bu savaşlar nüfusları bir bütün olarak yerlerinden eder ve ülkelerini terk etmeye zorlar.
- (3) Çevresel felaketler. Uluslararası Göç Örgütü'nün tahminine göre (kimilerine göre gerçeği yansıtmayan) ekolojik göç 2050 itibarıyla 200 ila 250 milyon insanı etkileyebilir.

Bunun dışında, uluslararası göç Batılı ülkelerin göçmen işçi ihtiyacına da yanıt vermektedir. Göç ve sonucunda artan işgücü arzı Batılı firmaların rekabet güçlerini korumaları için zaruridir. Bu ayrıca Batılı devletlere ve hane halklarına nüfusun yaşlanması problemine rahatça ve görece ucuz (mali anlamda) bir şekilde başa çıkma şansı vererek refah devletinin bozulması ve yeniden yapılandırılması riskini ortadan kaldırır. Giderek sıkılaştıran göç politikaları göçü durdurma amacı taşımaz (Basso ve Perocco 2003: 8-22). Bunların asıl amacı istihdam sözleşmesi olan göçmenlere oturma izni vermek ve göçmenlerin değil işverenlerin hakkını teslim etmektir: Bu, Avrupa ve ABD için de örnek olmuş 2002 tarihli İtalyan Bossi-Fini Yasası'nın bir maddesidir. Bu yolla, göç politikaları göçmenleri her türlü fedakarlığa hazır ve mümkünse geçici göçmenler olabilecek aşırı güvencesiz ve köşeye sıkışmış konuk işçilere dönüştürmeyi amaçlar. Bu aşırı güvencesizlik durumu özellikle sözde yasa dışı statüleri sebebiyle gerçek anlamda köşeye sıkışmış göçmen işçiler için geçerlidir. Sıkı göçmen yasaları -bu büyük önem taşıyan bir noktadır- göçmen işçiler için sadece güvencesizlik ve "yasa dışı" istihdam kalmaz. Ayrıca, emek piyasasının katmanlaşmasını sağlayarak aşırı güvencesizliği bütün emek piyasasına yaymayı amaçlar.

Uluslararası göçün son zamanlarda neden hızlandığını anlamak için başka bir önemli kaynağı daha göz önüne almamız gerekiyor: Küresel Güney'de sosyoiktisadi gelişme ve çalışan nüfusların siyasal özgürlüğü konularında artan beklentiler. Bu beklentiler de, mesela Arap dünyasındaki son ayaklanmaların itici güçlerinden biridir. Öte

yandan, her zaman olduğu gibi, kişinin memleketi ona makul bir iş ve makul bir var oluş şansı vermiyorsa bu olasılık bu tür koşulların tarihsel olarak biriktiği yerlerde aranır.

Bu özellikle bugün bütün uluslararası göçmenlerin neredeyse yarısını ve vasıflı işçilerin çok daha büyük kısmını oluşturan Doğu Avrupalı, Latin Amerikalı, Arap ve Afrikalı ve Asyalı kadınlar için geçerlidir. Bu nokta da cıgır açıcı önemde başka bir değişimdir. Bugün, erkeklerden çok kadınlar bütün bir aile ya da köy için göç sürecine girmekte ve daha iyi bir hayat doğrultusunda bastırılmaz ve yoğun bir istekle tek başlarına göç etmektedirler. Bir taraftan, kadınlar evlerinin dışında iş aramaya ve bu tür işlerin sorunlarıyla (özellikle de başka evlerdeki işlerde) başa çıkmaya zorlanmaktadır. Diğer taraftan, bu zorluklar ne olursa olsun, birçok kadın maddi zorluklarla dolu koşullardan, hapisaneye dönmüş evlerdeki boğucu görevlerden ve katlanılamaz kişisel ilişkilerden kaçma isteği içindedirler. Böylece Güney'den ve Doğu'dan göçmen kadınlar küresel ekonomide tarımsal üretimden ev hizmetlerine kadar birçok stratejik işlevi yerine getirir duruma gelmiştir. Kadınlar küresel çapta ve maddi kaynaklar açısından zengin ülkelerde varlıklara düşük maliyetli ev ve bakım hizmeti vermektedirler. Hiç şüphesiz, bu uluslararası ilgi ve sevgi transferi akıllara klasik sömürgecilik döneminin altın, fildişi ve ka- uçuk elde etme süreçlerini getirmektedir (Ehrenreich ve Hochschild 2002). Öte yandan göçmen kadınlar edilgen ve görünmez özneler değildir. Kendilerini görünür kılmak için ellerinden geleni yaparlar. Kadın göçmenler de en az erkek göçmenler kadar toplumsal ve kişisel özgürlük ihtiyacının arayışı içindedir.

Bu resim son otuz yılda giderek daha da karmaşık hale gelmiştir. Hiç şüphesiz, Güney doğuya doğru genişlemiş ve Güney'de yeni birim merkezleri milyonlarca göçmeni kendine çekerek Güney-Güney göçünü artırmıştır. Aynı zamanda, Kuzey'de ve özellikle Avrupa'da coğrafi ve toplumsal bir kutuplaşma gelişmiş ve bunun sonucunda genişleyen sınırları içinde yeni bir Güney-Kuzey ve Doğu-Batı göçü dalgası oluşmuştur. Bu anlamda, Abdelmalek Sayad'ın analizi, bana göre, oldukça çarpıcıdır:

İki eşitsiz jeopolitik gruba -zengin, gelişmiş, göç alan bir dünya ile yoksul, "az gelişmiş", göç veren bir dünya (gerçek ya da sadece sanal)- bölünmüş çağdaş dünyanın karakteristiği kendine özgü bir çift kutupluluktur. Bu çift kutupluluğun, göç hareketini ve çok daha ke- sin olarak mevcut göç biçimini, Üçüncü Dünya adı altında bir araya gelmiş ülkelere ve hatta kıtalardan gelen tek gerçek göçü (toplum- sal manada konuşmak gerekirse) yaratan koşul olduğu düşünülebilir (1999: 236; yazarın çevirisi).

4. Krizin Etkileri

Her ne kadar küresel iktisadi kriz yukarıda anlatılan süreci tersine çevirmemiş olsa da, birtakım ciddi değişikliklere yol açmıştır. Küresel göçün altında yatan nedenler geçerli olduğu sürece bu fenomen azal- mak şöyle dursun, artmaya devam edecektir. Gallup'un 2007-2009 ara- sında 135 ülkede yaptığı araştırmada "küresel yetişkin nüfusun yüzde 16'sının ülkelerini terk etmek istediği" tespit edilmiştir. Bunun anlamı, Amerika kıtasının bütün nüfusundan bile fazla sayıda insanın yani 700 milyon kişinin elinden gelse ülkesini terk edeceğidir" (Naim 2010). Bunların sadece yüzde 10'u 35 yaşının üstündedir ve yüzde 50'sinin yurt dışında temas halinde olduğu bir akrabası vardır. Kriz aslında sa- dece Batı'yı etkilemez ve genelde Batı dışında özellikle sert etkileri olur. Göçmenler ise giderek daha fazla kalıcılaşmaktadır. Bu özellikle geride onun gönderdiklerine muhtaç bir ailesi olanlar için geçerlidir. Bu göçmenler kendileri için başarısızlık anlamına gelecek bir dönüş- ten kaçınmanın yollarını ararlar. Dolayısıyla göç veren ülkelere *kitlesel* bir geri dönüşü hayal etmek gerçek dışıdır. Her ne kadar devletler ve firmalar geçici emek göçünü yaymaya çalışsalar da, onlarca yıl daha geçici emek göçünün kalıcı emek göçünü geçmesi zor gibi görün- mektedir. Bugün kalıcı göç toplam göçün üçte ikisini oluşturmaktadır. Kendine özgü bir örnek ise tekrar göç etmeden önce geçici olarak eve dönme imkânı veren komşu ülkelere göçtür (dairesele göç).

Öte taraftan, kriz üç önemli değişime sebep olmuştur. Birincisi, göçmenlerin çalışma koşullarını hem mutlak anlamda hem de ev sahi- bi ülke çalışanlarına kıyasla kötüleştirmiştir. Bunun ilk sonucu, 2008- 2012 arasında OECD ülkelerinde yüzde 5 artan işsizlik oranıdır. Kimi

ülkelerin göçmenleri için ise durumu çok daha kötüdür. Mesela Kuzey Afrikalılar yüzde 27'ye yakın işsizlik oranından mustariptir. Her ne kadar kriz işçi sınıfı için giderek artan aşırı güvencesizlik anlamına gelse de, devlet ırkçılığının yoğunlaşmasıyla (devletin yarattığı sosyoiktisadi, hukuki, siyasal ve ideolojik ayrımcılık sistemi) krizin suçu göçmenlerin üzerine atılarak sebeplerinin üzeri örtülmüş olur.

İkincisi, 2013 Uluslararası Göç Raporu'na göre, kriz OECD ülkelerine ekonomik göçü yavaşlatmıştır. 2011 itibarıyla kriz öncesi seviyelere ancak erişilmiştir. OECD'ye göre, "Büyük Resesyon, her ne kadar hareketlilikleri belli bir seviyeye kadar tamamen durdurmuş olsa da, kendi iş gücünün boyutunu korumak için sınırlar arası hareketliliklere giderek daha muhtaç olan birçok ülkede uluslararası göçün dinamiğini temelden değiştirmemiştir" (2013: 18). Afrika, Orta Doğu ve Asya'nın birçok yerinde sürmekte olan çöküş, savaş ve toplumsal ve etnik çatışmalar gibi süreçlerin bir sonucu olarak sığınma arayışındakilerin sayısı da artmaya devam etmektedir.

Üçüncüsü, OECD ülkelerine ekonomik gücün yavaşlamasıyla aynı anda Körfez Ülkeleri, BRICS ve Türkiye'ye göçte artış görülmektedir. Özellikle Körfez'de büyük göçmen işçi kitleleri vardır. Rusya da eski Sovyet Orta Asya Cumhuriyetlerinden gelen milyonlarca göçmene tanıklık etmektedir. Tarihsel olarak bir dış göç ulusu olan Çin, büyük sayılarda Vietnamlı göçmen almaktadır. Hindistan, Bangladeş'ten; Brezilya ise Portekiz'den göçmen ağırlamaktadır. Güney Afrika, Sahra Afrika'sının güneyinden göç alır. Bazı yerlerde göçmenler beden işçileri ya da ev işi arayan kadınlardır. Başka yerlerde ise yüksek ya da orta derece eğitim almış göçmenlerdir. Tüm bu ülkelerde -hem göç alan hem de veren- bu süreçlerin sebepleri, faydaları, tehlikeleri ve potansiyelleri üzerine tartışmalar baş göstermiştir. Bu tartışma başlı başına küresel bir hal almıştır.

5. Toplumsal Değişimin Güçlü Bir Faktörü

Çağdaş uluslararası göç boyut olarak giderek daha küresel, yapısal ve kapsamlı bir hal almakta ve kalıcılışmaktadır. Güneyli ve Doğulu göçmenlerin, neoliberal dönemde göç almaya başlayan ülkelerde dahi

giderek daha da kalıcılaştığına dair ciddi göstergeler vardır. Mesela, onlarca yıldır aile birleşmelerinin sayısıyla, birleşmelerin daha kısa sürede gerçekleşmeye başlamasıyla, karma evliliklerin artışıyla, ikinci ve üçüncü kuşağın ve okul nüfusu içindeki göçmen çocuk sayısının genişlemesiyle, ev alımlarıyla, bağımsız işlere girilmesiyle, banka hesaplarındaki artışla daha da göçün daha da kalıcı hale geldiği İtalya buna bir örnektir.

Çok sayıda erkek ve kadın işçi -en başından itibaren bu olasılığı düşünmemiş ve eve dönüş hayalleri kurmayı sürdürmüş olsalar da- giderek daha fazla kalıcılık içeren bir deneyim içine sürüklenmektedir. Bu yüzden sürekli hareket halinde olan bireylerin -Piore'nin tüyler ürpertici metaforuyla "göçmen kuşlar"- yaşadığı süreçleri betimlemekte yetersiz kalan göçmenler yerine göç edenler ve göçten dönenler terimleri daha isabetli hale gelmiştir. Yeni göçmen kuşaklarının ABD ve Avrupa'daki varlıklarının kalıcı karakteri -elbette *tam aksi yönde*- Huntington'ın "medeniyetler çatışması"na ve Caldwell'in İslamofobi'nin açtığı yaralara dair teorileri aracılığıyla hayli iyi görülmüştür. Bunlar Batı'nın çok kültürlü toplumlara dönüşmesine karşı uyarıda bulunmuşlar ve kamuoyunda göçmen nüfuslara karşı bir mesafe ve düşmanlık duygusu uyandırmaya çalışmışlardır.

Çığır açıcı bu kapsamlı süreç toplumsal değişimde sıra dışı bir faktördür. Uluslararası göç hem göç alan hem de göç veren toplumları kökünden değiştirir. Bir taraftan, göç veren ülkeleri maddi, kültürel ve siyasal düzeylerde bütün dünyaya bağlar. Diğer taraftan, ABD'yi dönüştürdüğü için Avrupalı toplumları da çok ırklı, çok uluslu, çok kültürlü ve çok dinli toplumlara dönüştürür. Uluslararası göç işyerlerinin (göçmenler her şeyden önce işçidir) yanı sıra okulları, mahalleleri, semtleri, kamusal alanları, hizmetleri, dernekleri, sendikaları ve edebi ürünleri de kalıcı olarak dönüştürür. Uluslararası göç bireylerin duygusal yaşamını ve dostluk ve aşk ilişkilerini de dönüştürür.

Bu değişimin hızı baş döndürücüdür. Otuz kırk yıl önce sadece birkaç Avrupa metropolüne küresel şehir denebilirdi. Marsilya dışındakiler hiçbir Güney Avrupa'da değildi. Bugün Güney Avrupa'nın tamamını düzinelerce farklı ulustan ve dilden insanlarla dolu küçük ve orta

ölçekli şehirlerle kaplıdır ve bunların tamamı bin çeşit ağ üzerinden dünyaya bağlanmıştır.

Uluslararası göçün toplumsal ve kişisel ilişkilerde yarattığı bu sıra dışı dönüşüm, yağmacı toplumlardan ilkel kabilelere, göçebelikten ilk şehirlerin kurulmasına kadar tüm o eski çağ geçişlerinde ve feodalizmden modern burjuva toplumuna geçişte görüldüğü gibi -her ne kadar bu geçişlerin her birinde, özellikle de son geçişlerde ciddi bilgi ve medeniyet hazinelerinin yok olmasına karşın-olumlu potansiyel açısından zengindir. Potansiyel manada olumlu bu etkilerin en büyüğü, bana göre, işçi sınıflarını ve insanlığı etkisi altına almış ulusal ve ırksal karşıtlıkların aşılması olasılığıdır. Saskia Sassen'e göre, uluslararası göç "daha küresel ve buna bağlı olarak genelde düşünüldüğü gibi geri kalmış bir geçmişi değil geleceği simgeleyen küresel bir mazlum işçiler sınıfının" doğuşuna yol açmıştır (2007: 189). Bu sınıf, ya da daha iyi bir tabirle işçi sınıfının bu kesimi doğrudan küresel deneyimler kazandıkça ve hem göçmen işçilerden hem de yine güvencesiz çalışan ve kendilerini memleketlerindeki göçmen işçiler gibi hisseden ev sahibi ülke işçilerinden oluşukça yüzünü geleceğe dönecektir.

5. İki Zıt Doğrultu

Göç alan ülkelerdeki devlet kurumları çok ırklı, çok uluslu ve çok kültürlü toplumlara doğru bu çığır açıcı yönelime karşı belli politikalar ve söylemler üretmektedirler. *Devlet ırkçılığı* lafını hak edecek bir ayrımcılıklar sistemi üreterek etnik kimlik, milliyet, din, sınıf ve cinsiyete dayalı eşitsizlikler yaratmaktadır. Devlet ırkçılığı sayısız göçmen işçiyi kayıt dışı ve gizli istihdam döngülerine dâhil eder. Uzun süredir ülkede olanlarla yeni göçmenler arasında ve beyaz işçilerle renkli işçiler arasında sahte karşıtlıkları körükler. Devlet ırkçılığı halk arasında ırkçılığın yeşermesi ve yayılması için elinden geleni yapar. Devlet ırkçılığının ardındaki resmi yetkililer duvarlar ve tecrit merkezleri inşa ederek, özel yasalar çıkararak ve özel prosedürler uygulayarak göçmenlere karşı savaşmaktan çekinmezler. Küresel iktisadi kriz daha da kötüleşecek olursa, Avrupa demokrasileri hiç şüphesiz bu doğrultuda devam edecek ve devlet ırkçılığını daha da körükleyeceklerdir.

Öte yandan, sürmekte olan çığır açıcı dönüşüm tamamen zıt bir doğrultuya da yönelebilir. Göçmen nüfuslarla onları doğrudan sömürenler arasında bir çatışmaya yol açmakla kalmayıp işçi sınıfıyla kapitalist sınıf arasında *topyekûn bir çatışmaya* da götürebilir. Sınıf savaşı sonucu belirleyecektir. Göçmen işçiler her zaman işçi sınıfı hareketlerinin dâhili -ve genelde de oldukça savaşı- bir parçası olmuşlardır. Mesela, 1886'da ABD'de Alman, İtalyan ve Polonyalı göçmen işçiler sekiz saatlik iş günü için tarihi uluslararası savaşta önemli bir rol oynamışlardır. Göçmenler aynı zamanda 1968-69'da Fransa, Belçika ve İtalya'daki (gerçi İtalya'da söz konusu göçmenler Güney İtalya kökenliydi) işçi ve toplum mücadelelerinin de baş aktörleriydi. 1980'lerin başlarında Almanya'da 35 saatlik çalışma haftası için mücadelelerin en ön saflarında da yine göçmenler vardı.

Daha yakın zamanlarda, milyonlarca göçmen 1 Mayıs 2006'da ABD'de "tuzak yasası" önerisine karşı sokaklarda gösteri düzenleyerek belgesiz işçilerin hukuki statüye kavuşturulmasını istediler. Hareketin oradaki göçmenleri de aşan bir etkisi oldu. ABD'de göç reformu üzerine dönen tartışmaları baş aşağı çevirecek denli sıra dışı bir başarı elde edildi. Hareket, yeni kuşak aktivistleri etkiledi, mevcut engelleri aştı ve 11 Eylül'den beri düşüşte olan "küreselleşme karşıtı" harekete yeni bir soluk kazandı. ABD'de onlarca yıldır ilk kez sadece göçmenler için değil bütün işçileri de kapsayan bir genel grev fikri yeşerdi. Bu hareketin gücü sayesinde "Bir Mayıs tarihi ABD sınırını bir kez daha izin almaksızın geçti ve ülkeye yeniden takdim edildi" (Ackers-Chacon 2010: 88-9; yazarın çevirisi). Mücadeleler cesaret, örgütlenme ve küresel çapta mücadele olasılığını işaret edecek yollarla işçileri bir araya getirerek ABD-Meksika sınırını esnetti.

Daha küçük çaplı göçmen işçi mücadeleleri de ulusal ayrımları aşmak anlamında bir bütün olarak işçi sınıfı için önemlidir. İtalya'daki lojistik sektörü işçilerini ele alalım. 2008'de Milano'da başlayan ve hâlâ süren bu mücadele binlerce işçiyi içine alacak denli büyümüştür. Coğrafi merkez noktası ise Bologna ve Piacenza arasında, İtalya'nın Orta-Kuzey bölgesidir. SI-Cobas'ın "kayıt dışı" istihdam, istek üzerine çalışma ve yarı kölelik koşullarıyla dolu işyerlerinde öz örgütlenme

ve etkin sendikacılığı sayesinde bu mücadele işverenleri ulusal istihdam sözleşmesine ve işçilerin saygınlığına önem vermeye yöneltti. Bilhassa göçmen lojistik işçileri kilit önem taşıyan bir neoliberal uygulamaya -büyük şirketlerin (IKEA, UPS, GLS, TNT, Bartolini, Coop vs.) düşük ücretli göçmenler istihdam eden kooperatiflere iş vermesi- saldırdılar. Bu şirketlerin emek maliyetlerini ve bu sayede bir dizi zaruri hizmetin maliyetini düşürme yollarından biri budur. Polisin gözdağı vermesine karşın, bu işçiler taleplerinin yeni ulusal istihdam sözleşmesine dâhil edilmesini, politik sebeplerle işten çıkarılanların geri alınmasını ve onlara karşı alınan baskıcı önlemlerin kaldırılmasını sağlamak için greve gidiyorlar. Bu işçiler daha çok Kuzey Afrika ve Asya kökenliler. 29 yaşındaki Mısırlı Mohammed Arafat bu mücadelelerin genel değerini şu sözlerle özetliyor:

25 Ocak Devrimi'nden sonra TNT'de (Piacenza) sürekli şöyle derdik: "Bu da Tahrir Meydanı." Aslında bizimkisi ufak bir devrimdi. Birkaç yıl önce bunu kimse tahmin bile edemezdi. O yüzden ülkemizde mücadele eden işçilere bir tek mesajım olacak: Sendika sizsiniz. Kimseyi takip etmeniz gerekmiyor, sadece kendinizi ve ihtiyaçlarınızı takip edin. Kişisel, anlık çıkarlarınızı bir kenara bırakıp geleceğinizi elinize almanız gerekiyor. Size rehberlik etmesi gereken şey, hepinizin bir aradaki çıkarlarıdır, zira ancak birlik ve dayanışmayla kazanabilirsiniz.

Bu örnekte de, mücadele mesajı Güney'den, coşkulu Mısır İntifadasından, haklı sebeplerle bir kez daha Güney'e dönmeden önce gelmiştir. Bu mesaj da sadece dış tedarik, neoliberalizm ve sendikalar hakkında değil, büyük ve küçük devrimler hakkındadır.

Örnekler silsilesi çok daha uzatılarak; Kuveyt ya da Dubai'deki Hintli, Pakistanlı, Nepalli, Endonezyalı ve Filipinli göçmenlerin sayısız grevi ve ayaklanması; Manolada'daki (Yunanistan) Bangladeşli emekçilerin mücadelesi; Afrikalı göçmenlerin Marikana madencilerinin dev mücadelesinde oynadıkları rol; Çin'deki *mingong*'un sonu gelmez mücadeleleri; Paris, Londra ve Stockholm'deki ikinci kuşak göçmenlerin ayaklanmaları da dâhil edilebilir. Her bir mücadelede sadece başroldekilerin ya da daha genel olarak göçmen nüfusların anlık ihtiyaçlarına değil, bir bütün olarak işçi sınıfına yönelik bir mesaj

verilmektedir. Tüm bu mücadelelerin bir sempati duygusu ve hatta memleketteki halklar ve işçilerde bir taklit duygusu uyandırdığı -farklı seviyelerde- bir gerçektir.

Ayrımcılığa, kayıt dışılık üreten yasalara, en temel hakların ihlali-ne, uzun çalışma saatleri ve iş yükü karşılığında reva görülen sefalet ücretlerine, taşeron çalışmaya özgü ihlallere ve toplumsal marjinalleşmeye karşı mücadeleler neoliberal politikaların *etkilerine* yöneliktir. Öte yandan bu mücadeleler özellikle radikalleştiğinde, bu toplumsal patolojileri yaratan *sebepleri* de merak konusu haline getirmektedir. Bu mücadeleler sadece memleketteki yerli işçilerle ulusal çeper içindeki göçmen işçiler arasındaki eşitsizliği değil, aynı zamanda bu eşitsizliklerin ve uluslararası göçün köklerini de sorgulamaktadır. Sebepler çok çeşitlidir fakat içlerinde Kuzey ve Güney arasındaki ve emperyalist ve tahakküm altındaki ülkeler arasındaki eşitsiz gelişim, savaş, toprağın ve toprağı sürenlerin maruz kaldığı acımasız kapitalist sömürü ve çevresel felaketler vardır. Tüm bu ilişkiler sadece belli politikarlardan değil, daha çok kapitalist sistemden ve onun Batı'daki merkezinden kaynaklanmaktadır. Bu ilişkiler işçi sınıfının sadece bazı sektörlerini değil, bütün uluslararası işçi sınıfını kapsamaktadır. Neoliberalizm, işçi sınıfının kaderinin bölünmez bir bütün olduğunu netleştirmiştir. Marx'ın dediği gibi, "Emek, siyah deri altındaki sömürü devam ettiği sürece beyaz deri altında da özgürleşemez."

Küresel Güney'de emperyalist tahakküme karşı süren bu mücadeleler ve gelecekteki benzerleri tarafından davet edilen "beyaz deril altındaki emek" buna yanıt vermekten kaçınmaz. Bugüne dek, Avrupa ve ABD'de işçi sınıflarının geniş kesimleri bir şekilde Keynesçi politikalara imkânsız bir dönüşü hayal ederek neoliberalizme karşı durmaya çalıştılar. Ne var ki neoliberalizmin yirmi birinci yüzyılın başındaki ölmeye yüz tutmuş geç dönem kapitalizmin en iyi ideolojik ve politik biçimi olduğunu er geç görmek zorunda kalacaklardır. Neoliberalizmi aşmak için kapitalizmin ve onun içerdığı kâr ve emek sömürüsü ta-kıntısının, ayrımcılıkların, artan eşitsizliklerin, organik ırkçılığın, ona özgü gaddarlığın, kaosun ve yine ona özgü tedavi edilemez akıl hasta-lığının ötesine geçmek şarttır.

Kaynakça

- Ackers-Chacon, J. (2010) *La persecuzione degli undocumented e la lotta per i diritti degli immigrati negli Stati Uniti*, in P. Basso (ed.), *Razzismo di stato: Stati Uniti, Europa, Italia* (Milan: FrancoAngeli).
- Basso, P. ve Perocco, F. (ed.) (2003) *Gli immigrati in Europa. Disuguaglianze, razzismo, lotte* (Milano: FrancoAngeli).
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2009) *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World* (Basingstoke: Palgrave MacMillan).
- Chesnais, F. (1997) *La mondialisation du capital* (Paris: Syros).
- Ehrenreich, B. ve Hochschild, A. R. (ed.) (2002) *Global Women: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy* (New York: Henry Holt).
- International Organization for Migration (IOM) (2011) *The Future of Migration: Building Capacities for Change, World Migration Report 2010*.
- Marx, K. (1952 [1867]) *Capital* (Chicago-Londra: Encyclopaedia Britannica).
- Naim, M. (2010) 700 milioni: la più grande migrazione del secolo "Il Sole 24 Ore", 23 Şubat 2010.
- OECD (2013) *International Migration Outlook 2013* (Paris: OECD).
- Rodney, W. (1972) *How Europe Underdeveloped Africa* (Londra: Bogle-L'Ouverture).
- Sassen, S. (2007) *A Sociology of Globalisation* (New York: W.W. Norton & Company).
- Sayad, A. (1999) *La double absence* (Paris: Editions du Seuil).

Neoliberalizm, Toplumsal Yeniden Üretim ve Kadın Direnişi: Kamboçya ve Venezuela'dan Örnekler

Sarah Miraglia ve Susan Spronk

Giriş

Kadın özgürleşmesi mücadelesi Marx ve Engels'in zamanından bu yana çok badireler atlattı. Kadınlar oy verme, siyasal göreve gelme ve kendi istediği mesleği seçme haklarını elde etti. Hindistan, İngiltere, Almanya, Brezilya ve Arjantin gibi çok farklı ülkelerde devletin başına kadınlar geçti. Erişilebilir olan yerlerde, doğum kontrolündeki teknolojik ilerlemeler ne zaman hamile kalacağımız ve hamileliği bitirip bitirmeme kararları üzerinde denetim elde etme gücü sağladı. Evlilik içi tecavüz artık birçok yasada suç olarak görülüyor. Birleşmiş Milletler Uluslararası İktisadi, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 7. Maddesi eşit işe eşit ücret almamız gerektiğini söylüyor.

Bu kayda değer gelişmelere karşın kadınlar erkeklerle eşit olmaya hâlâ çok uzaklar. Dünya çapında erkeklerden çok daha az ücret alarak çalışmaya devam ediyoruz. 2010 itibarıyla AB içindeki kadınlar erkeklerin kazandığı bir dolara karşılık hâlâ 84 sent, ABD'li kadınlar ise 77 sent kazanıyorlar. Cinsiyetler arası ücret uçurumu Üçüncü Dünya ülkelerinde çok daha ileri boyutlarda. 2010'da Zambiya'daki eğitim